

spoznauju in dobra v svojem bistvu. Ker je delo oblikovno zanimivo in ker kaže Finžgarjeve vrline v strnjeni vrsti, o njem še posebej poročamo. — Ministrant Ivan, kratka črtica Iv. Vuka, stopa ob obeh povestih v ozadje; spretno podani osebni spomin je vsebinsko premalo značilen. — Druga leposlovna knjiga Mohorjeve družbe je vzgojna povestica Moj mali Hlaček (127 str.); to mojstrsko delo je knjižen ponatis iz »Mladike« in za najširše družbene bravce prefino brušen biser, da bi mogli s pridom razumeti, kar je pisatelj pretehtano nadrobil pred čitatelje. Tudi racionalistično precejena čuvstvenost bo težko dostopna; vsak pa bo gotovo z zadoščenjem bral VIII. poglavje (Mali siromak) in genilo bo sklepno poglavje (Hlačkova naloga), skozi katero se šele posveti zgradba povesti.

Vodnikova družba prinaša Bevkovo povest Hiša v strugi (120 str.) in Zofke Kvedrove mladinsko knjigo Vladka in Mitka (111 strani). Kvedrove knjiga glede umetniške cene in pristrčnosti ne dosega Lichtenbergerjevega Hlačka, vendar je za naše slovstvo prijetna posebnost. Take mladinske knjige, pisane iz otroka za odrasle, Slovenci sploh nimamo in Kvedrove drobci, poiskani večinoma iz Domačega Prijatelja, so se tu strnili v prijetno celoto, dasi so tu in tam tudi dolgovezni. Pedagog bo pogrešal tega in onega — pa ta otroška biografija je pač individualna, kot se vzgoja obrača po nazorih; marsikaj v tej knjigi je splošno lepo in zabavno. — Bevkova povest je kljub naglici, s katero je napisana, eno izmed boljših in svežih pisateljevih del. Okvir, že skoraj obližten pri Bevku, je tu neorganški, in odveč je trditve: »V moji duši je ostal kakor na fotografski plošči ostro zarisan prizor«, ali: »Vso dolgo pot v krivuljasto dolino, vse naslednje dni in noči sem iskal za tajne pismenke na mrtvečevem obrazu ključ, da bi jih razrešil« — saj teče potem povest v gladki zaporednosti od začetka do konca brez iskanja »ključa«, in se prav lahko nosi sama, brez naturalističnih napotkov. Bolj kot povest Prodarjeve hiše — rahla narodna in gospodarska tendenca ni vsiljiva — nas pridobiva sveže podana krajevna celota, živo zajeto občutje samote in močni popisi naravnih grozot. Opozoriti bi bilo tudi na precej zabrisano in nesklenjeno središče povesti, kjer dobi zgodba šele svoj etični zmisel, to je XXI. poglavje, ko se srečata Prodar in Čufer. V celoti se čuti v tem delu, da Bevk napreduje v zmislu sinteze naturalizma in idealizma; naturalistični oblikovalni nazor se mu vedno bolj izgublja; naravo dojema kot veliko etično zakonitost in išče moralnih odnosov med človekom in svetom; zato je Bevkov besedni izraz povsod čuvstveno prežet; vsi opisi so življenje samo, polno skrivnostnega hotenja. (Pri tem moramo poklicati na odgovor uredništvo, ki pušča pisatelju polno grdih jezikovnih pogrškov.)

Z mnogo večjim hotenjem je začel Bevk v Goriški Matici roman »Znamenja na nebu«, čigar prva knjiga se imenuje »Krvavi jezdec« (206 strani). Dasi bo natančneje treba govoriti šele o celoti, vendar že sedaj lahko ugotovimo, da v tem prvem delu pogrešamo smotrnosti v zgodbi; ako bi nam pisatelj ne bil v začetku vsakega poglavja zapisal (da bi nam obudil starinsko občutje), kaj bo

pripovedoval, bi skoraj ne mogli najti zgodbe. Največja hiba dela je, da je popolnoma občuteno po Preglju, z enim bistvenim razločkom, da ima pri Preglju vsak človek svoje duhovno središče, svoj živ, čeprav patološko razgiban značaj, pri Bevku pa so osebe slepa romantika in poetično ubijanje človeka. V Pregljevem Plebanusu se tareta razum in srce v človeku in v svojem času, v Bevkovih Jezdecih se lovi zgodba v daljni časovni odmaknjenosti; ne more do svojega zmisla in ne postane organizem. V tem oziru je Kresna noč veliko boljša; glavni motiv je v Jezdecih skoraj isti: boj človeka za svojo prirodno srečo. Veliko sile je pokazal pisatelj, ko riše trpljenje zemlje; zato bi lahko imenovali to delo Krvavo kroniko tolminske zemlje v 14. stoletju (le da pisatelj zamenjuje letnice); beseda mu je močna, le premalo samosvoja. O knjigi bo treba še spregovoriti. — Druga povest Goriške Matice je Župan Žagar (137 str.). Slavko Slavec je psevdonom, ki ne more zakriti že vajenega pisatelja. Slika nam goriško vas od začetka vojne z Italijo do poloma. Središče ji je družina župana Žagarja, ki mora med begunce; župan sam je deloma še na domu tik za fronto, deloma pri vojaki. Dejanje je realistično, kompozicija je prosta brez teme; prepletajo jo le rahli refleksi o politiki in človeštvu. Snov je v celoti premalo umetniško zajeta, pripovedovanje je ponekod zelo okorno, zlasti dialogi so malo značilni. Ivanovo vedenje je moralno dvomljivo, kot je vsa miselnost taka, da jo obrneš, kakor jo hočeš — le ljubezen do zemlje je jasen odmev iz tega dela. Motivi močno spominjajo na Finžgarja, VI. Levstika in celo na Podlimbarskega.

V Goriški Mohorjevi družbi je izšla Franca Jakliča zgodovinska povest Ob srebrnem studencu (80 str.). Pisatelj je vzel za snov pripovedko o postanku idrijskega rudnika in jo skušal izpolniti kot ljudsko povest. S sredstvi, ki nam zgodovinsko snov ožive za naš čas, Jaklič kot učeneec realistič ne razpolaga, zato je njegova povest zaostala, dasi je boljše napisana kot so bile zadnje njegove zgodovinske povesti. Pisatelj kaže, kako se sirova telesna sila kmeta Alojna, ki se umika gosposki, radi pohlepa po srebru končno zruši, in kako njegovemu rodu ostane eno samo upanje: zemlja, ki bo »tudi novemu rodu revna, a zvesta rednica«. Starinskega občutja imamo malo in le preblizu se nam zde zgodovinska sredstva P. Bohinjca.

Če ta pregled vzamemo kot celoto, vidimo, kako tisti kot naše zemlje, ki ga je najnovejši književnosti pridobil Pregelj, postaja danes skoraj izključno torišče pisateljev-domačinov in celo nedomačinov. Čeprav je oblikovanje večinoma realistično, postaja ta zemlja simbol, ki prehaja v vse Slovence. Ta poudarek je tudi v Finžgarjevi povesti. Kakor da se steka od vseh strani nova vsebina, ki naj prešine naš čas. Če bi hoteli poudariti še zrelost navedenih knjig, gre prvo mesto Mohorjevi družbi.

F. K.

F. S. Finžgar: Strici

Druga povest v letošnjih Večernicah so Finžgarjevi »Strici«.

Deset kratkih, jedrnatih poglavij tvori to povest, ki je v svojem osnutku tako jasna in polna, da je oblika

s snovjo in vsebino vprav napeto skladna. To je zrelost, v kateri je vse pribito in izmerjeno. To malo, a dragoceno delce, odtehta precejšen kup naše sodobne literature.

Z »Deklo Ančko« se je Finžgar stoprav naredil. Tu je našel samega sebe, se s trdno roko naravnal in obrzdal. Nato se v »Prorokovani« črta njegove stvariteljske moči strmo dvigne kvišku in doseže vrh, s katerega se ni več premaknil navzdol, sodeč ga po najboljšem, kar nam je zadnja leta še napisal. K temu najboljšemu prištevam »Belega ženina« v Mohorjevem koledarju, predvsem pa »Strice«, ki dajejo letošnjim Večernicam stalno literarno vrednost.

V njih nam Finžgar predstavlja v sebi zaključen svet kmetiškega življenja, tak, kakršen je, toda v svojem najbolj resničnem in izrazitem primeru. Ta zadnja poteza je za to Finžgarjevo delo odločilna in bistvena.

Vse njegovo umetniško hotenje gre namreč le za tem, da postavi pred nas kos verno, nepotvorjeno naslikanega življenja, kakor ga je sam spoznal in doumel, v njegovih osnovnih in trdnih črtah, ki so zarežane v značaje in običaje ljudi, v njegov moralni in socialni red. Enkrat samkrat izreče Finžgar neko mnenje, mislim tisto takoj v začetku devetega poglavja: Če kaj spravi žlahto, jo spravi smrt (str. 128), toda — značilno — tudi k temu takoj pristavlja: Taka je ljudska sodba. Torej skrajno dosledna stvarnost v razmerju pisatelja do snovi, naravnost disciplinirana in utrjena. Zato leži pred nami svet, ki ga je izoblikoval, tako jasno in pregledno. Vsak obris je oster, nobena poteza ni zabrisana po vmesnih plasteh pisateljevega idejnega posredovanja med snovjo in nami. Vsaka oseba, vsaka stvar stoji kakor v bistrem, kar se da prozornem ozračju. To je Finžgarjev realizem.

Toda to je samo ena stran Finžgarjevega umetniškega ustvarjanja. Docela napačno bi ga umevali, če bi ne videli v njem ničesar drugega, enako značilnega in važnega.

Prej sem dejal, da nam predstavlja Finžgar v tej povesti življenje z našega grunta v njegovem najbolj izrazitem primeru. Ne gre mu za to, da oblikuje poljuben kos nekega življenja, katerega in kakršnega že koli, kot bi to delal naturalist, marveč hoče upodobiti le življenje, ki je na svoj način pomembno in dragoceno in ki predstavlja nepogrešljivo in nenadomestljivo vrednoto. In niti tega življenja ne prikazuje samo v nekem izrezku, ali v njega postranskih in površnih drobnih značilnostih, marveč je zgrabil celoto ter odkril njeno notranjo zgradnjo. Nobena poteza, ki jo izriše, ni nepotrebna ali manj značilna, vsaka je bistvena, kot da je vžgana v jedro samo.

Ta povest nam ne slika morda samo ene strani tega življenja, postavim ljubezenske, kot je to storil pisatelj še v »Dekli Ančki«, ne razvija enega samega »problema«, marveč prime to življenje od čim več strani, ga takorekoč zgosti in zgnete okrog enega samega središča, ki je temu življenju žarišče in os, okrog katere se vse suče. Slika nam kmečko ljubezen v čudovitem drugem poglavju, svatbo in ženitev v klasičnem petem poglavju, rojstvo in smrt v osmem poglavju. Slika nam kmečki trmasti ponos z njegovo

svojstveno moralo, ne sentimentalno krepko nežnost v prvem, šestem in devetem poglavju, in kako vse premika osrednja sila — strastna, edinstvena ljubezen do lastne zemlje, do trdnega in nerazdeljenega grunta.

Zato je fabula v tej povesti tako preprosta in epično skopa, skoraj revna; povedati bi se dala v par stavkih. Zato je vse dejanje tako premočrtno, zato so vsi značaji tako dognani, nekako stoječi; v začetku in na koncu so to, kar so. Finžgar podaja to življenje v prerezu, da je vidna njegova struktura, ki je na vseh točkah ena in ista. Odtod pomanjkanje, pa ne umetniško, širine in mnogoličnosti, neskončnega pretakanja in prepletanja rasti, ki se navidezno morda zmedeno tke po silno razsežnem pa jasnem osnutku. Tla, na katerih ta povest stoji, niso široka, zato je življenje v njej tesno zbrano in osredotočeno, zato je vse enako vidno in blizu, zato se nobena stvar ne izgublja proti periferiji — zato se dviga pred nami kakor lik, ki je zrastle naglo in neposredno. Odtod neka tipika, stilizacija, monumentalnost, odtod nekaka heraldična zasnova te povesti.

Toda Finžgar idealizira še drugače.

Kljub temu, da je stvaren in brezoseben, neudeleženo hladen ali malomaren ob snovi, ki jo kleše. Že izbor snovi same na sebi ni plod kake zgolj objektivne zainteresiranosti nad življenjem sploh, marveč je posledica čisto določnega razmerja do te in samo te snovi. Da je Finžgar izbral ravno to snov, izvira iz njegove notranje življenjske usmerjenosti, ki je nujno odločala pri izbiranju.

Za snovjo te povesti stoji pisatelj z vso svojo ljubeznijo in vero v življenje, ki ga slika. Zato je to življenje nekako povečevano, zato stoji pred nami kakor v gloriiji... To pa je idejna in čustvena vsebina te povesti, prepričujoča nas o važnosti, lepoti in dragocenosti tega in takega življenja, za katerega bi bila večna škoda, če se ne bi ohranilo nedotaknjeno.

Ta njegova ljubezen in vera, ki tvori vsebino povesti, se javlja le v stilu samem. Pri Finžgarju je vsebinska idejnost in čustvenost zgolj izžarevanje umetniške forme; vodil ga je življenjsko-čustven nagib in je ideja zgolj posledica tega njegovega razmerja do snovi. Toda ideja kot taka ni nikjer samostojno izražena in umetniško ne izziva niti k afirmaciji niti k negaciji. Finžgar stoji nasproti neki življenjski celoti kot celotna osebnost. Zato se vsebinska plat povesti, kakor rečeno, javlja le čisto oblikovno, ne samo v zgradnji, ki ima kljub majhnim meram nekaj tempeljsko-mogočnega in čistega na sebi v svojih strogih in skladnih črtah, marveč tudi v dikciji, ki je čudno slovesna in resna, polna skrite in zadrževane prevzetosti in ognja. Poglejte kar začetek prvega poglavja, ki zveni važno, kakor rodovnik celega rodu! Stari Podlogar je slikan kot kralj, tako je mogočen. Prav čuti se umetnikova vznesenost in stvariteljska slast, ko gradi to postavo kakor iz žive skale.

Finžgarjevi »Strici« so zanosno pisano, odlično delo. Izraz so čistokrvne umetniške nature, globoke premissljenosti in literarne izšolanosti. Kažejo nam prirojene in harmonično razvite pisateljeve sposobnosti.

Anton Vodnik